

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

І. О. ЯВОРСЬКА

Проблема дозвілля, дозвіллевої діяльності в нашій країні надзвичайно актуальна. Існують протиріччя, зумовлені, насамперед, невідповідністю між сутністю дозвілля культурно-дозвіллевої діяльності й існуючими в реальній дійсності формами і методами проведення дозвілля.

Події, які відбулися останніми роками в Україні, радикальні зміни всіх сторін життя суспільства стали причиною виникнення цілого ряду гострих проблем, серед яких і проблеми молоді. Однією із сфер її життєдіяльності, де найбільш яскраво проявляються наслідки цих трансформацій, є дозвілля молоді. У його просторі можна побачити зміни всієї системи ціннісних орієнтацій у зв'язку з падінням рівня загальної культури, руйнування традиційних норм і цінностей, поширення елементів спрощеної масової культури. Виходячи з цих обставин, молоді люди втрачають визначеність у виборі лінії нормативної поведінки і, навіть знаючи норми і правила, не завжди дотримуються їх. «Розмиваються» стійкі життєві орієнтири молоді, знижується рівень культури її дозвілля.

У молодіжному середовищі, на жаль, більш привабливе антикультурне дозвілля. Засоби масової інформації, по суті, створили ореол процвітаючого злочинця, що легко йде по життю. Необхідно поступово перекласти зусилля молодих людей зі сфери антикультурної в культурно-дозвіллеву діяльність. Саме культурно-дозвіллева діяльність формує позитивні особистісні якості молодої людини.

Метою статті є ознайомлення з ефективними методиками та формами проведення дозвіллевої діяльності учнівської молоді соціальними педагогами.

Варто звернути увагу на методологічні й теоретичні аспекти соціології вільного часу, які активно розробляли В. Артемов, А. Гордон, Г. Зборовський, Е. Клопов, І. Малінова, Г. Орлов, В. Орлов, В. Патрушев, Б. Грушин, Г. Пруденський та ін. [1, 15, 16, 17]. Їхні дослідження стосувалися визначення категорії «вільний час», його структури і змісту; вивчення факторів, які впливають на раціональне використання вільного часу; вивчення бюджетів та особливостей вільного часу різних груп населення; вивчення взаємозв'язку вільного часу з працею, освітою, культурним рівнем тощо; соціальне регулювання вільного часу. Не менш важливими є наукові дослідження зарубіжних учених: Г. Чейнен, А. Швейцар, Г. Д. Торо, Р. Декарт та ін.

Проте недостатньо дослідженими залишається питання успішного оволодіння майбутніми педагогами знаннями з організації педагогічної дозвіллевої діяльності.

Сфера вільного часу являє собою унікальну й неповторну галузь культурно-дозвіллевої діяльності, що відрізняється як широкою розмаїтістю зв'язків із дійсністю, так і особливою складністю відносин компонентів своєї внутрішньої структури. Індивідуальний і колективний характер спілкування в процесі діяльності, що визначає необхідність глибоких контактів фахівця й суб'єкта, формує узагальнене уявлення про унікальність діяльності фахівця сфери дозвілля.

Роль і значення дозвілля в житті людини є значними і, безсумнівно, будуть зростати з підвищенням матеріального, економічного рівня її життя й суспільства в цілому. Звідси зрозумілий підвищений інтерес до одержання вищої професійної освіти, пов'язаної з культурно-дозвіллевою діяльністю.

Важливе значення у зв'язку з цим мають організаторські, творчі, цивільні та моральні якості фахівця культурно-дозвіллевої діяльності. Професійна майстерність цього фахівця за своєю основою також унікальна. Вона відмічається високим рівнем майстерності художнього й морального впливу на особистість, колектив, великі й малі групи людей.

Педагог, вихователь, організатор позашкільної роботи являє собою сукупність теоретичних знань і практичного досвіду, сформованого в результаті професійної, часом тривалої, діяльності.

Отже, проблеми формування засад професійної майстерності фахівця необхідно пов'язувати, з одного боку, з опануванням теоретичних знань, а з іншого – з оволодінням методами й прийомми, вміннями й навичками професійної діяльності. Синтез теоретичних професійних знань, практичних умінь і навичок у сукупності зі здібностями та якостями особистості є базовою основою професійної

майстерності фахівця, необхідної для успішного вирішення різнопланових професійних завдань культурно-дозвіллевої діяльності.

Мотиви діяльності, спонукання фахівців культурно-дозвіллевої сфери являють собою складне психологічне явище. Воно обумовлене: по-перше, усвідомленням суспільної корисності й значущості своєї праці в організації вільного часу учнівської молоді; по-друге, станом творчої насаги, радістю успіху й оцінці дітей; по-третє, психологічними властивостями фахівця: бажанням бути зі школярами.

Метою професійної діяльності фахівців з організації дозвілля є необхідність формування духовно-моральних цінностей особистості, її емоційно-естетичного, інтелектуального потенціалу, розвитку творчих здібностей в умовах дозвілля. Це визначає й набір засобів, за допомогою яких фахівець включає людей у різні види діяльності у сфері дозвілля.

Підготовка фахівців для культурно-дозвіллевої сфери здійснюється за визначеною системою. Мережа ВНЗ дає можливість готувати кадри з вищою освітою. Разом з тим, швидко змінювана соціально-культурна ситуація, нові шляхи і пріоритети в суспільному розвитку змушують ВНЗ шукати нові методи навчання. Треба зазначити, що кожен досвід, своє бачення перспектив у підготовці фахівців для сфери дозвілля мають свою унікальну особливість. По-іншому бути і не повинно, тому що процес навчання є процесом творчим, а творчість завжди індивідуальна.

У зв'язку з цим зростає необхідність більше приділяти увагу не тільки змісту навчання дисциплін, предметів, але й питанням дотримання мети, організації навчання. Виникає необхідність створення концептуальної системної моделі фахівця культурно-дозвіллевої діяльності, що сприяла б справжньому поглибленню зв'язків навчання з практикою, забезпечувала б фундаментальність і глибину теоретичних знань, точність наукового передбачення, перспективність, динамічність.

Засади навчання професійної майстерності передбачають: навчання професійної майстерності фахівця культурно-дозвіллевої діяльності спрямоване на підготовку соціальних педагогів, працівників, організаторів позакласної роботи з дітьми різного віку в їх вільний час; основи професійної майстерності фахівця культурно-дозвіллевої діяльності закладаються в процесі як організаторсько-утворюючої, так і художньо-творчої діяльності; процес навчання професійної майстерності у ВНЗ забезпечується колективною працею викладачів і практиків; основою формування професійної майстерності є взаємозалежний процес – викладач-студент.

Методичні засади навчання професійної майстерності фахівця культурно-дозвіллевої діяльності також включають постановку й обґрунтування мети навчання та спеціальної підготовки в умовах конкретної діяльності, визначення ролі, значущості та корисності навчальних дисциплін у процесі навчання, змісту дисциплін і налагодження міжпредметних зв'язків.

В основі організації процесу навчання професійної майстерності повинні бути такі методичні принципи: логічна наступність і послідовність у вивченні як окремих дисциплін, так і їх циклів, що складають основу професійної майстерності; визначення оптимального співвідношення різних видів занять із загальнонаукових спеціальних дисциплін, дисциплін спеціалізацій; самостійної роботи студентів та індивідуальних занять з викладачем.

Одним із головних завдань методичної роботи є вдосконалення професійного рівня спеціалістів культурно-дозвіллевої діяльності, підвищення їхньої кваліфікації та рівня загальнокультурного розвитку поширення наукового кругозору. Питання про перепідготовку кадрів завжди актуальне. Розвиток суспільства й підвищення компетентності фахівців залежить від того, наскільки швидко і глибоко кожна людина переймається розумінням необхідності радикальних змін, наскільки компетентно вона буде працювати на своїй ділянці.

Ці проблеми торкаються й культурно-дозвіллевої діяльності, стосуються працівників сфери дозвілля. Це категорія працівників завжди творчого характеру. Її багатofункціональності, мінливості форм і змісту роботи більше, ніж інші, має потребу в постійному збагаченні новими ідеями, свіжими думками, передовим досвідом.

Одним із діючих механізмів, здатних у нинішній ситуації на це завдання, є система підвищення кваліфікації й перепідготовки кадрів. До неї входять: удосконалення професійної майстерності спеціалістів сфери дозвілля, що мають професійну підготовку; професійна профорієнтація й навчання професійної майстерності кадрів, які мають неспеціальну освіту чи досвід роботи в інших умовах, засвоєння професійних навичок і введення в професію частини кадрів, які не мають ніякої професійної підготовки.

Система підвищення кваліфікації повинна відповідати таким вимогам: постійне зростання професійної майстерності; різнобічність, тобто підвищення не тільки професійної майстерності, але й

загальнокультурного рівня кадрів; диференційованість; розмаїтість форм і методів навчання. Така система містить у собі різні рівні й форми підвищення кваліфікації. Це інститути, факультети, курси (очні, заочні), стажування, семінари, школи передового досвіду, творчі школи тощо.

Здебільшого в інститутах і на курсах підвищення кваліфікації основними формами навчання є семінари, ділові ігри, обмін досвідом, стажування на базі позашкільних закладів, лабораторні й практичні заходи, розбір конфесійних проблемних ситуацій.

Основним чинником, що забезпечує в системі підвищення кваліфікації застосування активного методу навчання, виступає примусова активізація мислення, коли людина ставить перед необхідністю самостійного ухвалення рішення найшвидшого оволодіння навичками колективної діяльності, іншими практичними питаннями. Це відповідає й особистісній установці слухача, його цільовим завданням – заповнити існуючі вади в знаннях і практичних навичках.

З іншого боку, застосування методів активного навчання створює умови для швидкого аналізу ділових якостей соціальних педагогів, працівників, організаторів позакласної роботи. Навчальний процес на курсах підвищення кваліфікації спрямований на вирішення таких завдань: розвиток творчого мислення у вирішенні професійних питань; засвоєння передових методів і форм культурно-дозвіллевої роботи; поширення нових наукових знань, передового досвіду в масовій практиці.

Навчальні плани системи підвищення кваліфікації оновлюються і вдосконалюються відповідно до сучасних вимог, у них із випередженням закладаються новітні досягнення теорії й практики культурно-дозвіллевої діяльності.

Варто точно уявити, що навчальний процес у системі підвищення кваліфікації має свою специфіку і особливості. Вони полягають у : різноплановому складі людей, котрі навчаються (за освітою, зайнятими посадами; методиці викладання (акцент на активні форми навчання); залученні до проведення занять досвідчених практичних фахівців; актуальності навчальних планів і програм.

Ці принципові специфічні особливості навчального процесу системи підвищення кваліфікації тепер активно впроваджуються в навчальний процес вищих, середніх навчальних закладів. Зміст навчального процесу, вирішення організаційних питань на курсах підвищення кваліфікації забезпечують методичні центри, органи освіти державного, обласних, районних рівнів.

Основною формою підвищення кваліфікації організаторів позакласної роботи, соціальних педагогів та соціальних працівників є семінари. Роботу семінару доцільно розділити на заняття для всієї аудиторії й на заняття у секціях залежно від категорій запрошених на семінар.

Одна з необхідних вимог до семінару – обов'язкове проведення практичних занять, показових культурно-дозвіллевих заходів. Доцільно також на основі побаченого дати аналіз заходу. Після закінчення семінару проводяться аналіз, обмін думками учасників семінару, професійної майстерності спеціалістів культурно-дозвіллевої діяльності. Навчальний рік у постійно діючих районних семінарах доцільно завершувати проведенням науково-практичної чи науково- методичної конференції. На рівні району використовуються й інші форми підвищення кваліфікації. Це можуть бути школи передового досвіду, творчі лабораторії, ділові ігри й т. ін.

Для того, щоб цікаво й змістовно проходили заходи з участю молоді в її вільний час, організатор позакласної роботи, соціальний педагог, працівник повинні оволодіти навичками написання сценаріїв, а також режисера-постановника на вечорах, ранках, виставах, конкурсах.

Пристаючи до роботи над сценарієм, необхідно, перш за все, мати уявлення про те для кого і з якою метою проводитиметься захід: з метою розваги, освіти або надання безпосереднього виховного впливу, завдання обумовлює вибір форми організації масової дозвіллевої діяльності. Так, вирішуючи завдання залучення підлітків до образотворчого мистецтва, можна йти шляхом організації лекції й екскурсії до художнього музею. Але результативнішим для цієї вікової групи буде, наприклад, проведення вечора, в основу якого покладений конкурс «ігрових картин», під час якого самі підлітки відтворюватимуть те або інше жанрове живописне полотно, а суперники будуть вгадувати його назву й актора. Важливо знати, яка кількість людей буде задіяна, яких фінансових витрат воно зажадає, який потрібен буде реквізит.

Окрім загального композиційного рішення, в сценарії розробляються і композиції кожного з вхідних у нього елементів – конкурсів ігор, концертів, вистав, атракціонів тощо. Сценарій повинен мати зав'язку, розвиток, кульмінацію, яка фактично є фіналом, розв'язкою дії, його вищою емоційною точкою. Окрім опису сюжетного ходу, складових компонентів, сценарій включає тексти ведучих. У практиці організації і проведення масової діяльності у створенні сценарію особливо важливий другий етап роботи над сценарієм – розробка постановного плану.

Постановний план будується за такою схемою: перелік учасників, місце проведення, реквізит, характер і зміст звукового супроводу.

Дуже важливі: оформлення приміщення, музичний супровід, розробка запрошень, якщо це необхідно, а також розподіл обов'язків кожного. При задумі заходу і при створенні його сценарію необхідно уявляти собі майбутній обсяг роботи, щоб той, хто прийшов на вечір, не був свідком організаційної суєти, доробок. Сприяє цьому монтажний лист, у якому щохвилино розписується хід заходу, тобто те, скільки часу виділяться на кожен епізод.

Тому ігрова позиція педагога перетворює гру на виховний чинник, що сприяє гуманізації взаємин «учитель – учень». Це основна функція ігрової позиції педагога. Організатор гри – чи то вихователь, соціальний педагог, працівник, здатний регулювати ігрові процеси, – виходить на реальний досвід індивідуальних або колективних організаторських даних, особисту ініціативу, вміння стримувати свої егоїстичні пориви, поступатися партнерам по грі, на самовладання, солідарність, відповідальність за свої дії та дії товаришів.

Керівництво грою, перш за все, є управлінням ставлення дітей до дійсності.

Завдання педагогів, організаторів полягає в тому, щоб не стримувати емоції дітей під час гри, а управляти вміло, не нав'язуючи при цьому своєї думки громадській думці колективу.

Характер взаємодії дітей і дорослих у грі визначається самою її природою. Тут виключена авторитарна форма спілкування й забезпечується спільна, колегіальна діяльність, співпраця.

Відмітимо особливості такої взаємодії. У вільних іграх, де діти самі вибирають гру, самі організують, самі забезпечують її процес, результат, вихователь займає головним чином непрямую позицію: дипломатично впливає на хід гри, не беручи участь у ній. Її можна було б назвати позицією дистанції.

Для ігор, здійснюваних у межах організованого навчального процесу, найбільш типові позиція часткової включеності, ігрова позиція й позиція колективного прикладу, коли дорослі допомагають дітям порадою, безпосередньо організаторською роботою або обговоренням «на рівних» не на всіх етапах гри, а лише на якомусь одному: або спочатку, коли йде вибір гри або народжується задум нової, або в ході її організації тощо. Необхідно зазначити, що ступінь включеності вихователів у гру багато в чому обумовлений підготовленістю вихованців, їхнім досвідом участі в колективних справах, мірою, якою включаються в гру як наставники й організатори.

Ігрова позиція найбільш ефективна між дітьми й дорослими, які грають рівнозначні ролі, коли виникають або стосунки ігрового суперництва, або стосунки координації. Проте, при зовнішній рівності ролей і позицій у дорослого в грі завжди існують педагогічні надзавдання.

Позиція колективного прикладу заснована на психологічному механізмі наслідування: педагогічний колектив або група його представників як самостійна команда включається в дитячі конкурси, змагання або бере на себе виконання частини сюжету, театралізації у творчій рольовій грі. Цінність такого підходу до педагогічного керівництва суто полягає в тому, що дорослі можуть дати дітям наочний зразок досить високого рівня, а це – найважливіше завдання виховання у будь-якій діяльності.

Ігрова діяльність, усвідомлено змодельована її організатором, тоді залишається грою самобутньою, комплексною, профорієнтаційною, терапевтичною, коректувальною, тобто розвивальною, коли її організатори дотримуються таких принципів: вільне й абсолютне залучення дітей у гру гарантує збереження їх ігрового настрою; підтримання ігрової динаміки реалізується через правила, які відпрацьовувалися сторіччями; покликання ведучого гри, зберігаючи нормативну ігрову схему, стимулювати творчість тих, хто грає, що підтримує динаміку; творчість гравців надихає на продовження гри, її розвиток; взаємозв'язок ігрової й неігрової діяльності, перенесення педагогом основного сенсу ігрових дій у реальний життєвий досвід дітей; співвідношення ігрового й неігрового, спроектоване на поступову заміну гри працею; перехід від простих ігор до складних ігрових форм – пов'язаний із поступовим поглибленням різноманітного змісту ігрових завдань і правил від ігрового стану до ігрових ситуацій, від наслідування – до ігрової ініціативи, від локальних ігор – до ігор-комплексів, від вікових ігор до безповоротних.

Способи підтримки ігрової атмосфери різні: стимулюючий ефект суперництва; умови ігрового стажування, зняття всіх моментів, що провокують на конфлікти, розробка нових ігрових сценаріїв і т.п.

Таким чином, головний статус будь-якого педагога в дитячій грі – партнерство (означає прямий або непрямий учасник по відношенню до тих, хто грає, до дітей). Турбота про збереження ігрової ситуації – одне з творчих обов'язків педагога-організатора гри.

Основні умови збереження стійкого інтересу в дітей до гри: використання умовної ігрової технології; введення романтичних ситуацій; використання елементів колективного змагання між малими групами.

Дотримання цих умов дасть можливість педагогу на тривалий час зберегти атмосферу, активізувати діяльність дітей.

Завершення гри логічно організувати двома шляхами: у методичній розробці гри попередньо передбачати її фінал; завершення гри припадає на час перерви у спілкуванні з дітьми.

Необхідно відмітити, що гра стає виховним чинником тільки за таких умов: педагоги користуються ігровою позицією; у колективі створений оптимістичний «ігровий» стиль; центральне місце в житті школяра займає праця (навчання), яка перебуває в діалектичній єдності з грою; вміле педагогічне керівництво іграми забезпечує їх максимальний ефект.

Отже, система підготовки й підвищення кваліфікації кадрів сфери дозвілля повинна забезпечувати необхідні умови неперервної освіти, постійного поповнення знань про нові напрямки культурно-дозвіллевой діяльності, нові форми і методи роботи закладів, які займаються організацією дозвілля учнівської молоді.

Перспективами подальших наукових розвідок є з'ясування стану готовності соціальних педагогів до організації дозвілля учнівської молоді.

Список використаної літератури:

1. Артемов В. А. Социальное время : проблемы изучения и использования / В. А. Артемов. – Новосибирск, 1997. – 465 с.
2. Байкова В. Т. Досуг, свободное время / В. Т. Байкова. – М., 1985. – 169 с.
3. Бочарова В. Т. Педагогика социальной работы / В. Т. Бочарова. – М. : Просвещение, 1994. – С. 41-86.
4. Бочелюк В. Й. Дозвіллезнавство : [навчальний посібник] / В. Й. Бочелюк, В. В. Бочелюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
5. Воловик А. Педагогіка дозвілля : [підручник] / Воловик А., Воловик В. – Харків : ХДАК, 1999. – 332 с.
6. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко – К : Либідь, 1997. – 376 с.
7. Ерошенков И. Н. Культурно-досуговая деятельность в современных условиях / И. Н. Ерошенков – М. : НГИК, 1994. – 69 с.
8. Киселева Т. Т. Социальный педагог в культурно-досуговой сфере / Т. Т. Киселева, Ю. Д. Красильников – М., 1991. – 236 с.
9. Киселева Т. Т. Теория досуга за рубежом : [курс лекцій] / Т. Т. Киселева – М., 1992. – 163 с.
10. Культурно-досуговая деятельность : [учеб. пособие] / [под ред. Жаркова А. Д., Чижикова В. М.] – М. : Изд-во МГУК, 1991. – 248 с.
11. Молчанов Ю. Б. Проблема времени в современной науке / Ю. Б. Молчанов – М, 1990. – 512 с.
12. Орлов Г. Л. Свободное время и личность / Г. Л. Орлов – Свердловск, 1983. – 312 с.
13. Орлов Г. Л. Свободное время – условие развития человека и мера общественного богатства / Г. Л. Орлов – Свердловск, 1989. – 105 с.
14. Орлов Г. Л. Активный отдых как фактор развития личности / Г. Л. Орлов, А. Б. Букреев – М., 1991. – 222 с.
15. Піча В. М. Культура вільного часу : [філософсько-соціальний аспект] / В. М. Піча – Львів, 1990. – 29 с.

Рецензент – кандидат психологічних наук Т. В. Матвійчук.